

حسبه (ولاية السوق) در غرب اسلامی
تا سده هشتم هجری

www.ketab.ir

دکتر نفیسه جلالیان

فصل اول: ولایة السوق در مغرب و اندلس و سازمان های مرتبط با آن

۱۵	تعریف لغوی و اصطلاحی
۱۶	شکل گیری ولایة السوق در مغرب و اندلس
۲۰	اهمیت سیاسی - اجتماعی ولایة السوق
۲۱	شایط الحراز منصب ولایة السوق
۲۲	انتصاب
۲۳	عزل
۲۴	اختیارات
۲۵	مقرری
۲۵	صاحب السوق و اعمال مجازات مخالفان
۳۰	ولایة السوق و ارتباط آن با دیگر ادارات
۳۰	ولایة السوق و قضا
۳۳	ولایة السوق و مظالم
۳۳	ولایة السوق و شرطه

فصل دوم: وظایف و کارکردهای اقتصادی ولایة السوق

۳۸	قیمت گذاری
۴۲	نظارت بر بازار
۴۲	جلوگیری از غش در معاملات
۴۷	جلوگیری از احتکار
۵۰	جلوگیری از مکاسب محرمه
۵۲	مبارزه با کم فروشی
۵۵	نظارت بر سنجه ها و موازین

۵۹	نظارت بر دلالان
۶۰	دلالان
۶۳	جلاس
۶۷	صاحب‌السوق و روش‌های مقابله با جلاس
۶۸	نظارت بر دارالضرب‌ها
۶۸	نظارت بر بهداشت غذا
۶۸	نظارت بر بهداشت ماده غذایی
۶۹	نظارت بر مکان تهیه و یا فروش ماده غذایی
۷۰	نظافت شخصی فرد تهیه کننده ماده غذایی
۷۰	نظارت بر مکان یابی مناسب بازارها

فصل سوم: وظایف و دکردهای اجتماعی و دینی ولایة السوق

۷۵	نظارت بر اماکن - سوم
۷۸	نظارت بر سلامت اخلاقی حمام‌ها
۷۸	نظارت بر زنان
۸۰	برخورد با افراد مست
۸۱	نظارت بر امور آموزشی و تربیتی
۸۲	نظارت بر کارگزاران حکومتی
۸۳	نظارت بر اهل ذمه
۸۵	نظارت بر سازه‌های شهری
۸۵	نظارت بر امور عبادی
۸۵	نماز
۸۶	روزه
۸۶	زکات
۸۷	نظارت بر حیوانات
۸۷	نظارت بر آداب عامه

پیوست ۱

۹۲	انواع پیمانه ها
۹۹	انواع موازین
۱۰۳	انواع مقیاس ها

پیوست ۲

۱۰۸	نامه انتصاب محمد بن قاسم بن احمد انصاری...
۱۱۲	منابع و مأخذ

حسبه از تشکیلات مهم اداری و دینی در حکومت های اسلامی بوده که دانشمندان مسلمان در رابطه با آن بحث های مفصلی داشته اند. علمای اهل سنت به طور خاص حسبه را یا به صورت کتابی مستقل و یا بخشی از کتاب خود آورده اند و علمای شیعه نیز معمولاً ذیل بحث امر به معروف و نهی از منکر به آن پرداخته اند. از مهمترین منابع حسبه در شرق جهان اسلام «نهایه الرتبه فی طلب الحسبه» شیزری، «معالم القره فی احکام الحسبه» ابن اخوه، «الاحکام السلطانیه» مسرودی، «الحسبه» ابن تیمیه، «الطرق الحکمیة» ابن قیم جوزیه و ... بوده است. منابع اصلی حسبه در غرب جهان اسلام نیز «احکام السوق» یحیی بن عمر، «فی آداب الحسبه» مالقی، «ثلاث رسائل الاندلسیه فی آداب الحسبه و المحتسب» که سده ها قبل از ابن عبدالرؤف، ابن عبدون تجیبی و عمر بن عثمان جرسیفی در باب حسبه آمده است.

در تاریخ اداری، اجتماعی و اقتصادی مسلمانان، یکی از نهادهای مهم و تأثیرگذار حسبه بوده که صاحب السوق (محتسب) بر رأس آن قرار داشته است. این نهاد مانند دیگر نهادهای مدنی، ساده و بی برآیه آغاز شد و در گذر زمان دایره وظایف آن گسترش یافت و در عرصه های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و دینی آثار متفاوتی بر جای نهاد.

برای بررسی جامع تاریخ اداری، اجتماعی و اقتصادی غرب جهان اسلام نیز، پژوهش های عمیق در زمینه نهاد های مستقر در این سرزمین ها ایجاب می نمود که یکی از مهمترین آنها، نهاد «ولایة السوق» با کارکردهای نظارتی آن در سطح جامعه، مورد توجه قرار گیرد. از سویی دیگر توجه به منابع حسبه غرب جهان اسلام اطلاعات تاریخی با اهمیت و گرانسنگی از این منابع بدست می دهد که جنبه هایی از تاریخ اداری این دو سرزمین را آشکار می سازد.

مطالب مهمی که در این کتاب مورد مطالعه قرار می گیرد از این قرار است: تعریف حسبه، معیار های گزینش صاحب السوق، انتصاب و عزل وی، مقرری، وظایف و کارکردهای ولایة السوق در نظارت بر امور اقتصادی از طریق قیمت گذاری و نظارت بر بازار، کارکردهای اجتماعی، دینی و فرهنگی از طریق نظارت بر اماکن

عمومی، تعلیم و تعلّم، سلامت اخلاقی جامعه، نظارت بر اجرای صحیح مناسک عبادی، صاحب منصبان، اهل ذمه و ... قابل ذکر است که نظر به نفوذ فقه مالکی در تمامی شئون جوامع مغرب و اندلس اسلامی در این دوره، ولایة السوق نیز متأثر از آن و مبتنی بر احکام این مذهب عمل می کرده است.

در پایان لازم می دانم مراتب قدردانی و سپاس خود را به پدر و مادر بزرگوار، همسر عزیز، دو نور چشم و نوگل همیشه شادابم و همه اساتیدی که در نگارش این اثر بنده را یاری نمودند، علی الخصوص آقایان دکتر صالحی، دکتر عالم زاده، دکتر فرهمند، دکتر عودی تقدیم نمایم.

نفیسه جلالیان

اردیبهشت ۱۳۹۹